

A DANZA E O NENO

Rosa Ruiz Celaá
Real Conservatorio Profesional
de Danza

A Danza é a única arte na que nós mesmos sómo-lo
material do que a arte está feita
Ted Shawn

O ensino da Danza, en xeral, como o da Música, Pintura e demais materias afíns, é tan indispensable como ensinar a ler e escribir para lograr un desenvolvemento harmónico do neno.

Este, que por natureza é vital, curioso e creativo, ten a necesidade de aprender. A través da experimentación coa danza descobre o seu corpo, identifícao, contrólao; descobre o ritmo, o espacio e o tempo. Coñecerá danzas que o axudarán non só a desenvolve-las súas capacidades espacio-temporais, senón tamén a sociabilidade e a súa pertenza a unha comunidade ou grupo. Comprenderá que a Danza foi e é un medio de comunicación e expresión humana, chegará a entendela, gozala e empregala con sentido crítico e de acordo coas súas propias necesidades.

Para el é importante poder ter acceso a esta forma particular de sentir,

de expresarse e comunicarse, xa que “[...] de tódalas actividades creativas, a danza é peculiar porque atinxe á persoa na súa totalidade” (Miriam Skjoten).

DESCUBRI-LO CORPO

Para que o neno aprenda a percibi-lo seu corpo e experimenta-las súas posibilidades é preciso darlle unha educación corporal que o axude a sensibilizalo e diferencia-las percepcións que nos distintos ámbitos sensoriais se relacionan co movemento, dedicarlles concentración e tempo para que cada unha delas sexa asimilada e memorizada e así poidan ser vividas, preparando deste xeito as reaccións psíquicas, físicas e intelectuais.

Facilitarase a evolución das capacidades de flexibilidade, resistencia,

* Catedrática de Danza.

forza e velocidade; tamén a coordinación e o equilibrio, así como a mobilidade. O neno adquire a conciencia da súa estrutura corporal, as súas sensacións e, polo tanto, o control da súa actitude e correcta colocación corporal, ademais das funcións cinéticas.

Paralelamente, e coa educación do movemento, introdúcense como elementos da linguaxe da danza o espacio, a enerxía e o tempo, e mailas súas calidades de pesado, livián, sosti-do, brusco, suave...

Existen unhas formas básicas, académicas, para a educación do movemento, que introducen estudos técnicos específicos da Danza. A elas hai que chegar a través do goce do movemento, da súa exploración, e sentilas como un medio que nos fornece dun maior dominio do noso corpo, así como dunha maior amplitude e liberdade na nosa expresividade a través do movemento.

Experiencias tan elementais como andar, correr, parar e saltar dannos pé para introduci-lo Espacio, o Tempo e a Enerxía. Podemos andar cara a adiante, atrás, ós lados ou ás esquinas. Podemos andar cos xeonllos flexionados, erguidos ou sobre as medias puntas dos pés. Ademais podemos facelo moi lentamente, normal, rápido... Pero ó mesmo tempo eses andares poden ser relaxados, tensos, fluídos, cortantes... Cando paramos mantemos determinadas posturas ou actitudes corporais.

É dicir, partindo de cómo e cara a ónde andamos estámolle prestando xa

un punto de atención ó espacio que nos rodea e, cando nos detemos, á propia relación corporal.

DESCUBRI-LO ESPACIO

O rapaz ha de tomar conciencia do seu propio espacio persoal e do espacio no que se move. Qué interesante e ameno é para el, ademais, elaborar un mapa do percorrido. Deste xeito vaise concienciando tanto das direccións no espacio como do itinerario realizado.

Hai moitos sistemas de representación gráfica das direccións no espacio: os que numeran os lados e os cantos da sala (Vaganova, Cecchetti ou Stefanoff) e o que propón R. Laban, que considera a persoa no centro dun cubo ó que lle numera as arestas e os puntos medios das caras en tres niveis: baixo, medio e alto, proporcionando a identificación de múltiples traxectorias posibles. Esta concepción, ademais, resulta moi útil para defini-la nosa propia relación corporal no espacio.

Entender que o noso corpo se sintetiza en tres eixes, un vertical (columna vertebral) e dous transversais (ombreiros e cadeiras), e que as súas relacións e combinacións podemos identificalas coas que propón Laban no seu cubo, axuda moito para comprender actitudes corporais que se complican coas diferentes combinacións de brazos, cabeza e pernas, torsións e aca-neos, tan propias das nosas danzas.

DESCUBRI-LO RITMO, A MÚSICA

Falamos de que podiamos andar a diferentes tempos, lento, rápido..., pero, sexa cal sexa, sempre existirá un pulso, constante, coma o latido do corazón, sobre o que se aplicará un acento e un ritmo.

Sen embargo, a música non é soamente ritmo, tamén ten melodía e estrutura tonal. A melodía diríxeno-la respiración e esta, pola súa banda, a intención do movemento. O rapaz non entenderá aínda de tonalidades, pero si de cores, e iso é o que nos proporciona a tonalidade, a cor; cada un imprime unha determinada carga emocional que se expresa cunha determinada enerxía. Así, poderemos camiñar ou interpretar esa música con fluidez, ou con tensión, ou ben cortantes, relaxados...

Ademais, a música, como calquera linguaxe, posúe formas de puntuar (comas, puntos e comas, punto e seguido, dous puntos, exclamacións, interrogacións, puntos suspensivos, punto final), que nos axudan a entende-los seus fraseos, cadencias, pontes..., a súa estrutura formal.

Xogar con diferentes ritmos, realizar combinacións con eles, cambia-los lugares da acentuación, establecer posibles identidades como poida ser, por exemplo, a quietude co silencio, e constituir frases sinxelas que nos vaian familiarizando con estruturas musicais, por exemplo a forma binaria, son necesarias e útiles para entende-la

relación tan íntima que hai entre a Danza e a música.

Antes falamos de elaborar un mapa do percorrido, tamén podemos debuxa-la música. Identifica-lo seu pulso, a acentuación (compás), respirar co seu canto (melodía), sentir e entende-lo seu fraseo e as súas diferentes intensidades; e despois con ela, coa música, reflectila sobre un prego de papel. Se a frase é susceptible de entenderse como pregunta-resposta, pode establecerse un diálogo co compañeiro, primeiro sobre o papel, despois pintando a música no espacio cos nosos corpos, vivindo o seu movemento.

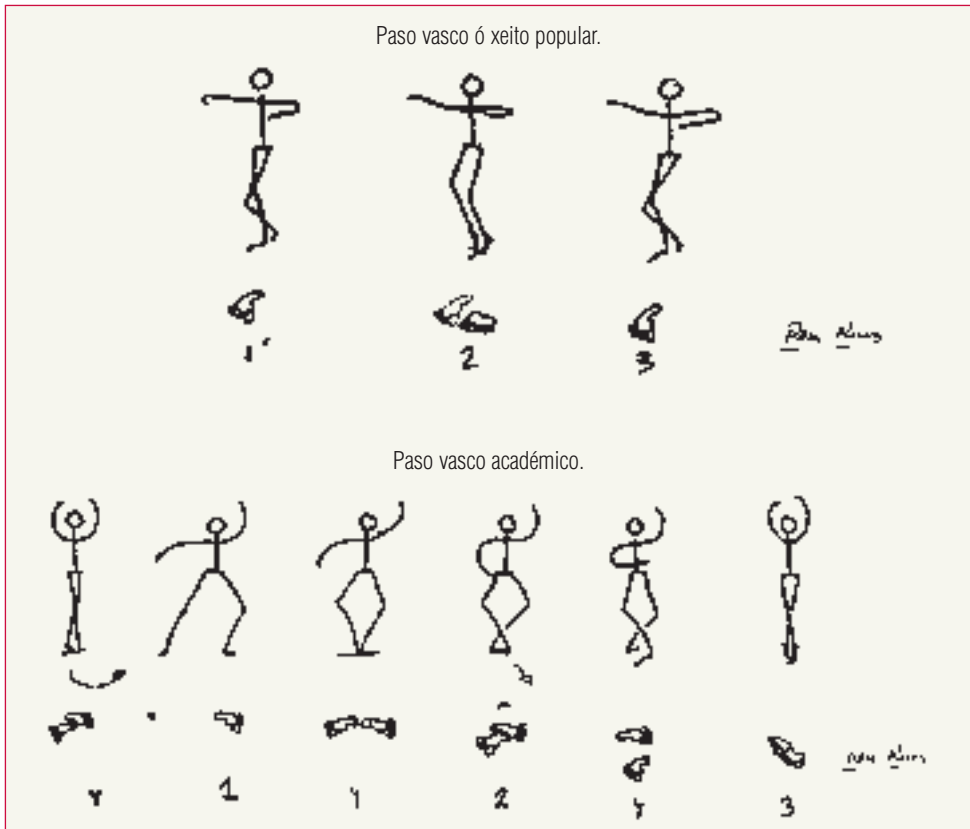
Paso a paso, estaremos elaborando un mapa coreográfico que plasmará a estrutura da música.

EXPLORANDO NA DANZA

O mapa revélanos un itinerario que podemos seguir de múltiples formas. No seu desprazamento teremos en conta o pulso, o acento e os xogos rítmicos que queiramos reflectir ou realizar. Para isto adquiriremos un coñecemento básico de pasos locomotores.

Comunmente ó andar acentuámo-lo primeiro paso de cada dous, pero se modificamos isto e acentuámo-lo primeiro de cada tres, transformamos un simple camiñar nun paso danzado.

Este paso danzado está presente en moitos bailes populares, variando o seu carácter segundo o lugar xeográfico

Debuxo da autora.

no que nos atopemos, por exemplo, no norte da Península terá un carácter máis saltado, no País Vasco estirando as pernas no aire, en Galicia imprimindo un xiro acentuado nas cadeiras, en Aragón poderémolo atopar flexionando os xeonllos cara ó peito, no centro da Península brincando, en zonas de levante máis valseado, no sur máis asentado e nas Canarias case arras-trado.

En cada lugar denominarano dunha forma diferente pero na súa forma académica coñécese como “paso de vasco” ou “pas de basque”.

Se ó simple camiñar lle imos incorporando variacións en función do tempo, dinamismo, espacio, expresividade, relación cunha parella ou cun grupo, así como diversos elementos, como poden ser movementos de brazos, producións rítmicas con palmas,

pitos ou pés (traballados previa e individualmente) estaremos enriquecendo a súa coordinación e as súas experiencias.

CREANDO COA DANZA

É preciso que desde o primeiro momento se lle facilite ó neno a oportunidade de desenvolver-la súa creatividade, a incorporación das ferramentas que pouco a pouco se foron introducindo, e que aprenda a observa-los traballos dos compañeiros así como a compartir e comentar co grupo as experiencias realizadas.

Falamos de mapas que recollían os itinerarios e que, na súa elaboración conxunta coa música, van configurando unha estrutura coreográfica.

Tamén podemos reflecti-los nosos movementos por medio da escritura. Existen varios sistemas de rexistro escrito da Danza que posúen os seus propios alfabetos do movemento. Con eles pódense describi-las súas principais accións: presenza ou ausencia de movemento; posibilidades anatómicas: flexión, extensión, rotación; as ideas de movemento ou concentracións: desprazamento, dirección, soporte, salto, equilibrio, caída; a súa descrición específica ou relativa: destino, achegamento ou afastamento cara a alguén, algo ou cara a un mesmo.

O uso dunha simboloxía do movemento promove a transferencia da experiencia física da Danza a un

entendemento intelectual que enriquece a aprendizaxe e informa dos procesos creativos, proporcionando medios para resolver problemas, explorar e desenvolve-lo pensamento crítico e a análise do movemento.

No exame e experimentación da Danza, os nenos ofrécenno-la súa propia expresión, tanto de si mesmos como de calquera tema, obxecto ou personaxe proposto e tomarán conciencia do efecto que produciu o seu baile tanto en si mesmos como nos que os observaban. Aprenderán a entende-la Danza non só como acción, senón tamén como intención.

DESCUBRI-LA RELACIÓN DA DANZA COAS ARTES PLÁSTICAS

Por moi simple ou elemental que sexa a experiencia, debe estar presente nela a súa relación coa música e co espacio, cada momento, cada fotograma da nosa danza ha de te-la plasticidade dun cadro, a beleza dunha escultura, o equilibrio dunha obra de arte, así como a súa intencionalidade, xa que hai que entende-la Danza como un medio de comunicación no que interaccionan tódalas artes, se intercambian ideas, sensacións e emocións.

A Danza é un tema que está representado xa desde a Prehistoria a través de innumerables documentos iconográficos, en pinturas rupestres como as de Cogull (Lleida) ou posteriormente a través de relevos e esculturas xa en mármore ou bronce xa en tallas de

Datos históricos da Danza en España. *Orixes-Idade Antiga-Idade Media-Renacemento-Século XVIII- Actualidade.* Debuxos da autora.

madeira ou marfil, en murais, gravados, lenzos...

Representa-la Danza, posuí-la, foi sempre fascinante para calquera artista e, anque esta non permanece, pois só existe no momento en que se produce, os artistas plásticos moitas veces captaron e fixaron o movemento na súa obra.

A través dela podemos tratar de entender e incluso tratar de reproducir formas de baile pertencentes a outras épocas pero, igualmente, debemos aprender a observar e ver que tamén as artes plásticas, nas súas distintas manifestacións, posúen pola súa banda ritmo, movemento, intención e expresión.

A DANZA COMO MEDIO DE COMUNICACIÓN E EXPRESIÓN HUMANA

A nosa danza é unha fonte de riqueza e variedade inmensa que nos proporciona a oportunidade de experimentalo movemento, a súa dinámica, a coordinación, a música, o canto, os instrumentos, a relación coa parella, co grupo, co espazo (a coreografía), a súa indumentaria, o seu significado, en definitiva, a nosa historia, posto que nelas se manteñen os sinais de identidade do pobo ó que pertencen.

Na reprodución dunha danza xa feita ou herdada poderemos gozar dela por si mesma, pero tamén debemos introduci-la reflexión sobre os que a crearon, os que a bailaron, por qué,

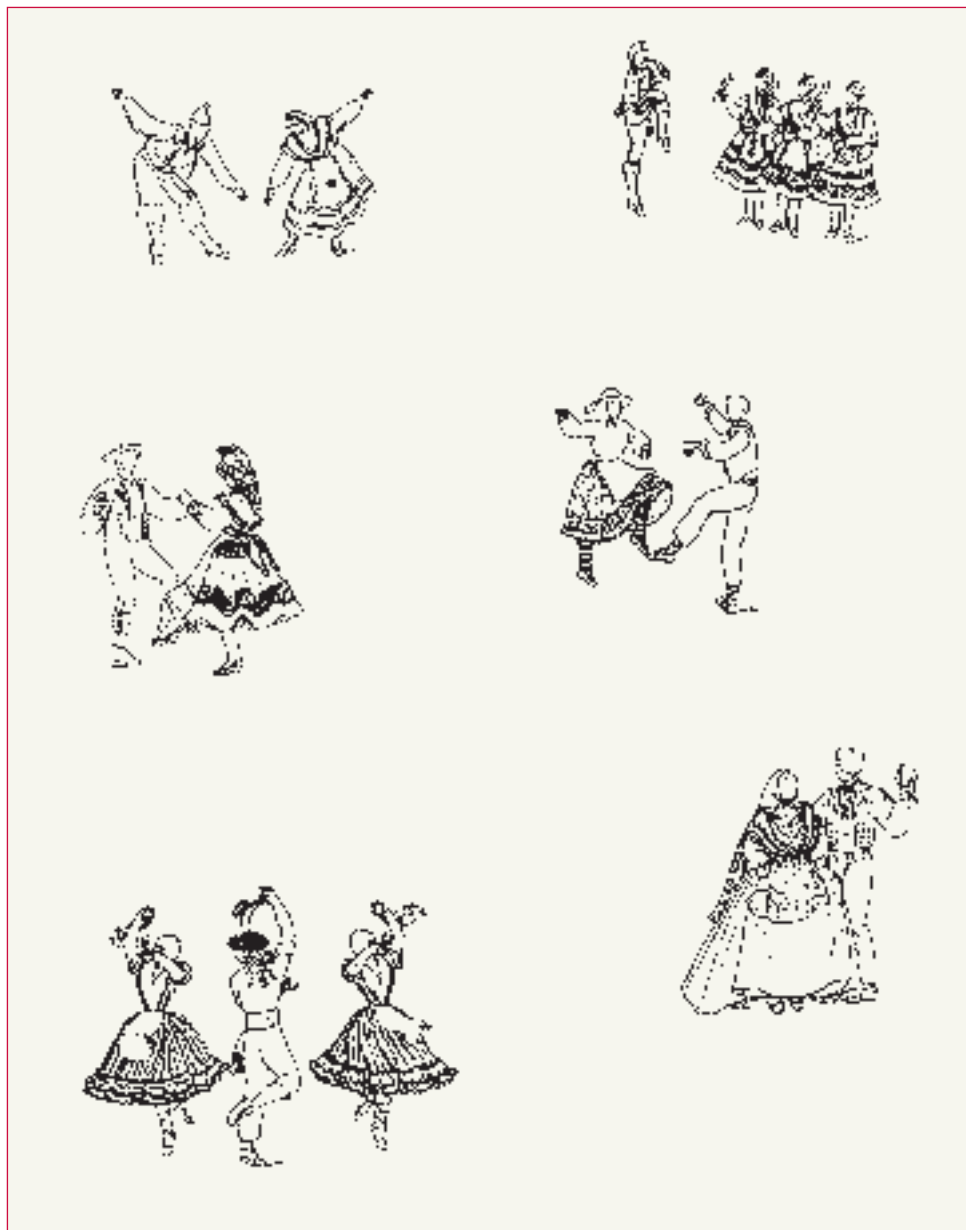
para qué, cándoo, cómo... É preciso proporcionar unha información sobre ela, a súas relacións históricas e socioculturais, a súa estrutura e conexións coa música e demais artes, cómo nos chegou, se existe algún rexistro ou notación da súa coreografía, etc.

A Danza é unha expresión dinámica da nosa cultura, e, para entendela e situala mellor na evolución da historia, axuda moito a ordenación que en catro grandes formas —Folclore, Escuela Bolera, Flamenco e Danza Estilizada— como propón Mariemma.

Por danzas folclóricas entendémolas propias de cada pobo, provincia ou rexión. É no século XIX cando se constitúen as danzas populares como folclore, cando don Antonio Machado, pai dos poetas Antonio e Manuel, funda en Sevilla a Sociedad Española de Folklore que tiña como obxecto o estudo, conservación e publicación dos saberes e tradicións populares. Para seren consideradas como folclore deben ser anónimas, colectivas, e tradicionais, de xeito que a súa transmisión fose oral ou visual, xeración tras xeración.

Quizais a situación xeográfica da Península Ibérica, a súa orografía, clima e diversidade de pobos e culturas que a través dos séculos pasaron por ela expliquen a diversidade e riqueza dos nosos bailes.

Debido ás filtracións existentes entre as distintas capas sociais e as interrelacións entre as cortes europeas, prodúcese unha estilización das nosas danzas

Diversidade folclórica. Debuxos da autora.

populares ó pasar da festa ó espectáculo, dando lugar xa no século XVII ó inicio da Escuela Clásica Española coñecida como Escuela Bolera, que posúe a súa propia codificación de pasos e un elemento único e peculiar nas nosas danzas, as castañolas.

O Flamenco, difícil de definir, procede dunha colectividade perseguida, oprimida e dominada e xorde como expresión de creación persoal, como necesidade vital que expresa o complexo sentir do ser humano na súa totalidade. A súa teatralización colaborou no feito de que sexa algo que non soamente se vive senón que tamén se aprende. Posúe una gran riqueza e variedade de ritmos nos diferentes “paos” que se van desenvolvendo na súa árbore xenealóxica. O seu estudio proporciona a adquisición dun gran dominio rítmico e forza expresiva a través do xesto e os zapateados, aínda que como di Antonio Gades, non hai que esquecer que os zapateados non son senón a continuación expresiva dun sentimento.

A Danza Estilizada defínea Mariemma como a nosa danza culta na que, tomando a esencia das anteriores formas das nosas danzas, propiamente se crea. Para isto é preciso aplicar non só un coñecemento e sensibilidade musical senón tamén un profundo estudio do pasado.

Cando falamos do ensino da Danza non nos referimos inicialmente á aprendizaxe de determinados bailes ou á adquisición de determinadas técnicas de Danza, que virán despois e con dis-

tintas intensidades, se se lle desexase dar algunha proxección, como afeccionado ou como profesional. Referímonos a axuda-lo neno a entender que coa danza e a través dela adquirimos unha sensibilización do noso corpo, facemos que a música se vexa pintándose no espacio; o noso corpo semella esculturas coas que lles damos vida a distintos personaxes e situacións, liberámo-las nosas emocións. Aprendemos que todo ten unha estrutura e unha forma, un porqué, un para qué e un cómo. Podemos bailar coa palabra coa música ou en silencio, e sempre existirá unha necesidade e intencionalidade expresiva e comunicativa.

A través da Danza o neno gozará de forma activa do dominio do seu propio corpo, do espacio e do ritmo; da interrelación entre a música, a plástica e o movemento (baile). Deleitarase co desenvolvemento da súa imaxinación, fantasía e creatividade, compoñendo as súas propias danzas e dándolles vida ás xa creadas; integrarase cos seus compañeiros, compartindo a alegría de bailar xuntos.

Gozará de forma pasiva como espectador, porque será quen non só de percibi-la súa beleza plástica e emocional senón tamén de entendela como medio de interrelación humana, de reflexionar sobre a súa forma e intencionalidade, e avivaranse o seu desexo de obter unha maior información sobre as distintas danzas que vaia coñecendo.

A educación pola Danza contribuirá a desenvolver no rapaz un sentido

crítico e unha mente aberta a novas propostas e experiencias estéticas nas que saberá descubri-los vínculos dela coas diferentes manifestacións artísticas. E, en definitiva, o neno formarase coa Danza dunha maneira máis armónica e feliz.

BIBLIOGRAFÍA

AA.VV., *Actas do Congreso ICKL (Consejo Internacional de Cinetografía Laban/ Labanotación)*, Barcelona, Institut del Teatre, 1999.

AA.VV., *Danza y Medicina*, Madrid, Librerías Depotivas Esteban Sanz, 2001.

Haselbach, B., e outros, *Música y Danza para el niño*, Madrid, Instituto Alemán, 1979.

Joyce, M., *Técnica de danza para niños*, Barcelona, Ediciones Martínez Roca, 1987.

Mariemma, *Mariemma, mis caminos a través de la danza*, Madrid, SGAE, Fundación Autor, 1997.

Robinson, J., *El niño y la danza*, Barcelona, Ediciones Mirador, 1992.

Rosa RUIZ CELAÁ, "A danza e o neno", *Revista Galega do Ensino*, núm. 36, outubro, 2002 (*Especial Artes*), pp. 273-282.

Resumo: Este artigo trata dos beneficios que chega a aprendizaxe da Danza para o desenvolvemento harmónico do neno. A través da Danza este aprende a descubrir-lo seu corpo, o espacio e o ritmo. Gozará con ela, compartindo cos seus compañeiros a alegría e o pracer de bailar. Achará a íntima relación que existe entre a Música, as Artes Plásticas e a Danza e comprenderá esta última como medio de expresión e comunicación humana.

Palabras chave: Danza e desenvolvemento do neno. Danza e proceso educativo. A Danza no ensino.

Resumen: Este artículo trata de los beneficios que aporta el aprendizaje de la Danza al desarrollo armónico del niño. A través de la Danza este aprende a descubrir su cuerpo, el espacio y el ritmo. Disfrutará con ella, compartiendo con sus compañeros la alegría y el goce de bailar. Descubrirá la íntima relación que existe entre la Música, las Artes Plásticas y la Danza y comprenderá esta última como medio de expresión y comunicación humana.

Palabras clave: Danza y desarrollo del niño. Danza y proceso educativo. La Danza en la enseñanza.

Summary: This essay deals with the benefits of Dance to the harmonious development of children. Through Dance children learn to discover their own bodies as well as space and rhythm, while they enjoy dancing with other children. They also discover the intimate relation between Music, Plastic Arts and Dance, and get to consider Dance as a means of expression and human communication.

Key-words: Dance and children's development. Dance and educative process. Dance in education.

— Data de recepción da versión definitiva deste artigo: 2-09-2002.

Revista Galega do Ensino-ISSN: 1133-911X- Núm. 36 - Outubro 2002